

A MODERN EX LIBRIS

Nem hiszem, hogy a modern művészetről átfogó képet lehetne alkotni, mert a *fejlődése* nem állt meg. Persze jobb azt mondani, hogy a *változása* nem állt meg, hiszen nem biztos, hogy az új stílus, irányzat stb. minőségileg is hoz valami értékeset, valami pluszt, csupán más lesz, ám nem fejlődik semmit.

Mitől *modern* valami? – tehetjük fel a kérdést joggal. Nos, erre nehéz felelni, a művészettörténészek is ellentmondanak egymásnak, sőt maguknak a művészeknek is, hisz minden stílus és stílusváltozat ésszerű magyarázatával kecsegtetett hipotézisek száma végtelen.

- Van, aki úgy véli, hogy a modern művészetnek nem célja a valóság visszatükrözése, hanem a látvány megteremtése a cél.
- Van, aki objektív akar lenni – szubjektumán keresztül; vagy a másik szubjektív akar lenni, aztán azt objektíválja...

Sok stílus, formavilág létezik – *nota bene ismétlődik!* – a hiperrealistától a nonfiguratívig, nem is beszélve a stílusok keveredéséről.

Az ex libris, mint a „grand-art” része, természetesen követi a képzőművészet különböző irányait a maga világán belül – átszűrve formában, valamint sajátos lehetőségeit figyelembe véve –, és itt nem is említeném meg alkalmazott grafikai oldalát. Persze az exlibris nem engedhet meg akkora kilengéseket, mint amit látunk a „nagy művészetben” (grand-art).

A kezdeti betűjelek, pecsétek, heraldikai kötöttségek után a barokk, rokokó és szecessziós (stb.) könyvjegyek nemcsak jelentésükben, de stílusukban is mások voltak. Mindegyik az előzőkhöz képest modernebb volt és tartalmilag vagy formailag újat akart mondani.

A tipográfiai vagy kalligrafikus betűrajzoknál a betűtípus, betűkompozíció és az ornamentika követi az adott kor stílusát. Ezeknek a „rajzmentes” exlibriseknek a metszése, rajzolása nehéz, aki készített már ornamentikát, az tapasztalta. Nagy türelem kell hozzá, nem elég a tudás. Bár tudjuk, hogy az ornamentika is változott, de mondhatjuk-e, hogy *modernizálódott* (?).

A „modern” tipográfiai ex libriseknél a betűkompozíció megmaradt, de az ornamentikát elhagyták, itt a kompozíció rajzol. Talán ez áll legközelebb az ex libris fogalmához és ezt jól, szépen megcsinálni nagyon nehéz! A betűrajzolás egyik legnehezebb terület, amit ma a komputerrel próbálnak megoldani. Én úgy látom, kevés sikerrel. A tipográfusok észreveszik, hogy számítógéppel nagyon nehéz úgy betűkompozíciót létrehozni,

hogy a szépségen túl még ritmusa is legyen, sőt „mondjon, kifejezzen, jelezzen valamit”.

A rajzos, illusztratív ex libris a polgárság kialakulásával és gazdagodásával, a könyvnyomtatás elterjedésével, ugyanakkor, mint „címertulajdonos” hiányával kénytelen volt a szimbólumok felé fordulni, mivel az értelmiség igényelte az ex librist és volt könyvtára, sőt igénye is rá, így nemcsak divat lett, hanem *státusszimbólum* is.

A céhek, céhmesterek címei (ezek már nem klasszikus heraldikai képek), attribútumai (mint a szenteknél) jelezték a tulajdonosok társadalmi helyzetét, az egyén hobbiját, „hatalomhoz” való viszonyát, példaképeit, ízlését, közízlését.

Az új közízlés modernnek tekintette magát az előző, közízléssel szemben. Változik a divat, és a szimbólumrendszer is. Átalakul, a kor haladását jelzik az új szerszámok, tárgyak, ruhák, viseletek változásai a művészet hozzájuk való viszonya stb.

Egy kézfűrészt E. S. mester Szent Simonjánál teljesen máskepp néz ki, mint ma egy asztalosé, de ettől nem modern valami.

Akkor mitől?

A betűkompozícióknál talán a betűcserés disztorzió szól a jelennek. Hál’ isten, a kalligráfiának is bővül a tábor.

A modernség nemcsak a formai törekvések átvételét jelenti, hanem a jelenkor szellemisége eszmei-gondolati hatásmechanizmusának felépítését is. Ilyen gondolatiság a múltat a jelenen ellenpontozó szemlélet, a régi stílus és a művésztől idegen világ parafrázisálása, a populáris szemlélet megcsavarása, paradoxá, groteszké válása. Persze ez individualizálva egy aforizmatikus kisgrafikát csinál az ex librisből. De ez lehet akár leíró jellegű is, ám de áthallásos alkotás is. Nos, eljutottunk egy olyan kisgrafikához, ahol ex libris és a monogram (lehetőleg beépítve a kompozícióba, például a következő négy betű: E. L. X. Y.) jelzi, hogy ex libris vagyok, s nem kisgrafika.

Ez a fajta ex libris már ritkán kerül könyvbe. Album, gyűjtemény, cseretárgy lett belőle. A mérete 15×15 cm általában. (Bár ezt nem értem, miért nem cm²-ben adják meg a méretet. Például a keskeny formájú, amorf ex librisek kiesnek, pedig egy 20×5 cm-es alapterületben kisebb a 15×15-nél.) De a stílus, az ábrázolás módja túlfeszíti az ex libris korlátait. Ez már inkább kisgrafika.

Nem tudom, hogy a komputergrafika modernebb-e, mint a rézmetszet, vagy a nonfiguratív korszerűbb-e a figuratívnál. Az epikus maibb-e a lírainál, az anekdotikus a poétikusnál. A divat hullámszik, mindegyik lehet jó, de rossz is.

Általános vélemény, hogy az ún. komputertechnikát a közönség a legmodernebbnek tartja. A komputer egyre jobban tör előre, már komoly alkotótábor van. Az biztos, hogy kényelmesebb, sőt gyorsabb, mint az „X” vagy „C” technikák. A jövőjét még nem ismerjük, de van helye a nap alatt. A művészek közt is vita van, hisz sokan nem tudjuk, hogy a kompozíció véletlen-e vagy sem, nehéz-e, vagy csak egy gombnyomás a klaviatúrán. Ha rézlemez valaki összekarmol egy tüvel, én meg tudom ítélni, hogy amatőr vagy profi. Komputernél nem tudom, de ez lehet az én hibám.

Korszerű-e rohanó világunkban egy óda, amikor egy anekdotára vagyunk kíváncsiak? Érdekel-e valakit egy nép kultúrtörténeti háttere, vagy ismeri-e a szimbólumrendszerét? Panta Rhei!

Az ex libris őseivel, a betűjellel búcsúzom.

Vén Zoltán

AE AMATE! KAJ2